

LOYIHALARNI BOSHQARISHNING RIVOJLANISH HAQIDA

B.F.Ganixodjaev

T.f.n. Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes
va tadbirkorlik oliy maktabi bo'lim boshlig'i

Dolimov Hakimjon Abdumuminovich

Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi
loyiha boshqaruvi yo'nalishi magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15396097>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-May 2025 yil

Ma'qullandi: 10-May 2025 yil

Nashr qilindi: 13-May 2025 yil

KEYWORDS

*loyiha boshqaruvi, ta'lim
loyihasi, ta'lim, tashkiliy
tuzilma, tarixiy aspektlar.*

ABSTRACT

*Ushbu maqolada Loyiha tuzish va uni boshqarish
xizmatlarining ilmiy-nazariy asoslari va Loyiha
boshqaruvining rivojlangan xorij amaliyoti o'rganib
chiqilgan..*

Bizni o'rab turgan dunyoni loyihalar o'zgartiradi. Hatto dunyo tsivilizatsiyasini va buyuk rivojlanish jarayonini boshidan kechirgan qiziquvchan bugungi insonlar ham Misr ehromlarini, Rimdagi Avliyo Petr sobori, Moskva Kremli, zamonaviy aviatsiya va koinotning zabt etilishini ko'rib hayronu lol qoladilar. Biz o'zimizga yana va yana savol beramiz: «Bularga qanday erishilgan?»

O'tgan davrlarning bunday yutuqlari boshida, albatta, yaratuvchi hamda qobiliyatli rahbar – bugungi zamonaviy tushunchada loyiha menejeri (boshqaruvchisi) turgan. Yaqin vaqtlarga qadar loyihani boshqarish tabiiy aql va hayotiy tajribalar birligini hamda og'ir mehnatlar evaziga olingan bilimlarni talab qiluvchi san'at hisoblangan. Bunday talablar to'plami faqatgina mashhur shaxslarda mujassam bo'lgan. Ko'p asrlar davomida insonlar o'zlarining birinchi fikrlarini–boshqarishni talab qiladigan loyihalarni hayotga tatbiq etgunlariga qadar shunday bo'lib kelgan [5].

Ammo tsivilizatsiyaning keskin taraqqiy etishi, ayniqsa, XX asrning ikkinchi yarmida yuz bergan shiddatli ilmiy-texnik rivojlanish kun tartibiga yangi ommaviy kasb–loyiha menejeri chiqishini talab qildi. Aynan tarixiy va ijtimoiy zaruriyat asosida keyingi yarim asrda «Loyihani boshqarish» faoliyati mustaqil malakaviy soha sifatida shakllandi [4]. Loyihani boshqarishning bugungi kontseptsiyasi o'tgan asrning 50-yillari o'rtalarida AQShda shakllandi va 60-yillarda g'arbda rivojlana boshladi. Aynan ushbu davrda bizning mamlakatimizga ham loyihani boshqarishning boshlang'ich ideologiyasi kirib kela boshladi. Ammo loyiha boshqarishning rivojlanish jarayoni g'arbda va sobiq Ittifoqda turlicha davom etdi. Agar bu davrda butun bir loyihani boshqarish dunyosi vujudga kelib, loyiha boshqarishning o'zi esa loyihalarni amalga oshirishning tan olingan metodologiyasi bo'lgani holda rivojlangan biznesning ajralmas qismiga hamda bilimlar va faoliyatning malakaviy sohasiga aylangan bo'lsa, sobiq Ittifoqda holat boshqacha bo'lgan. Sobiq Ittifoqda loyiha boshqarish usullari mazmunan bozor munosabatlarining quroli bo'lgani holda yaqingacha mavjud bo'lgan

ijtimoiy-iqtisodiy tizim uchun kerak bo'lmagan. Shunga qaramasdan, g'arbda loyiha boshqarishning rivojlanishi ta'sirida hamda fan va texnikaning davlat tomonidan moliyalashtirilishi natijasida bir guruh tadqiqotchilar, alohida olimlar va mutaxassislar ushbu yo'nalishda qat'iy ish olib borishgan [2].

Bugungi kunga qadar ham ularning ishlari o'z ahamiyatini yo'qotmagan, arzigulik nazariy natijalar esa aynan ushbu ishlarining mahsuli hisoblanadi. Ammo bu natijalardan unchalik ko'pamaliy foydalanilmagan. Bu mamlakat iqtisodiyotida davlat mulkchiligi monopoliyasi hamda boshqaruvda ma'muriybuyruqbozlik usullarining qo'llanishi bilan izohlanadi. Bunday holat o'tgan asrning 90-yillariga qadar davom etgan. Umuman tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, mustaqil fan sifatida loyihani boshqarish o'tgan asrning 30-yillariga to'g'ri keladi va bu AQShning USAirCorporation kabi aviatsiya va Exxon kabi neft-gaz firmalarining yirik loyihalarini muvofiqlashtirishning maxsus metodlari ishlab chiqilishi bilan bog'liqdir [1]. 1937 yili amerikalik olim A. Gulik yirik loyihalarga rahbarlik qilish va ularni amalga oshirish uchun matritsa tashkil etishni taklif qildi. Bu 1953–1954 yillari birinchi marta to'la hajmlarda AQShning harbiy havo kuchlaridagi qo'shma loyihalar bo'linmalarida, keyinchalik 1955 yilda qurollanish bo'yicha maxsus loyiha sifatida AQSh dengiz flotining maxsus loyihalari bo'linmasida qo'llanildi. Bular murakkab va yirik masshtabli loyihalarni boshqarishda integratsiyaga erishishning birinchi va anchagina tashkil etilgan mexanizmlari hisoblangan. 1956 yili DuPontdeNemoursCo. kompaniyasi loyihalarni boshqarish usullari va vositalarini ishlab chiqish uchun guruh tashkil etdi. 1957 yilda ularga UNIVAC tadqiqot markazi va Remington Rand firmasi qo'shildi. Ularning olib borgan ishlari natijasida loyihani boshqarish bo'yicha birinchi ilmiy maqolalar paydo bo'ldi.

Ushbu yillari yaratilgan tarmoqli rejalashtirish usullari va texnikasi LBni rivojlantirishda muhim turtki bo'ldi. 1959 yili Anderson (NASA) qo'mitasi tomonidan hayotiy tsikllarning bosqichlari bo'yichaloyihani boshqarishgatzimli yondashuv shakllantirildi.Unda loyihaoldi tahliliga alohida e'tibor qaratildi. LBning 50-yillardagi rivoji L.Geddisning Harvard Business Reviewdagi barchasini umumlashtirgan ilmiy maqolasi bilan o'z nihoyasiga etdi. 60-yillarda LB yanada rivojini topdi, tarmoqli texnika (RBS) asosida loyihalarni nazorat qilishning birinchi tizimi yaratildi. LBning tarmoqli usullari Evropada va boshqa kontinentlarda tarqala boshladi. 60-yillari tashkiliy integratsiya yanada rivojlandi. Matritsa shaklida u 60-yillarningboshlarida taqdim etildi. 1967–1968 yillarga borib esa P.Lourens, J.Lorsh, J.Gelbreyt va boshqalar integratsion mexanizmlar hamda ular foydalanilishi zarur bo'lgan shart-sharoitlarning aniq qoidalarini tushuntirdilar [3].

Shuningdek, bu davrda moddiy-texnik ta'minotning butun tizimihanda tarmoqli modellarning yangi generatsiyasidan foydalanuvchi tarmoqli rejalashtirish GERT(1966) ishlab chiqildi. 70-yillari yirik masshtabli loyihalar kutilmagan oppozitsiyaga-atrof-muhitni muhofaza qiluvchilarga (atom elektrstantsiyalari, transport tarmoqlari, kimyo, melioratsiya va boshqalar) duch keldilar. Bu holatloyihalarning «tashqi» muhitini ishlab chiqish va loyihani boshqarish jarayoniga iqtisodiy, ekologik, ijtimoiy va boshqa tashqi omillarni rasmiy ravishda qo'shish uchun turtki bo'ldi. Bu davrda mojarali vaziyatlarni boshqarish usullari(1977), loyiha rahbari va loyiha komandasining muammolari (1971), LBning tashkiliy tarkibi(1977–1979) ishlab chiqiladi. 80-yillarning boshlarida ham haligacha LBning samaradorligi uning nihoyatda muvaffaqiyatli tatbiq etilishiga qaramasdan juda past ekanligi tan olinmadi [4]. Inson tomonidan boshqariladigan kosmosga parvozlar, qurollanish, atom energetikasi, neft va

gaz sektorining katta qismi, infratuzilmalar, qurilish va umuman, uchinchi dunyo mamlakatlarini rivojlantirish loyihalarining ishlab chiqilishiga qaramasdan, ko'pgina loyihalarining hisobotlari xarajatlarning oshib ketganligi, loyiha muddatlarining bajarilmaganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan, ya'ni doimo muvaffaqiyatsizlikning yuqori darajasini ko'rsatavergan. 80-yillarning o'rtalariga borib holat o'zgarib boshladi. Peter Levene loyiha boshqaruviga realizmni olib kirdi, u loyiha boshqaruvi muammolari va loyiha ta'minotini (moliyaviy va boshqa resurslar) yagona qilib birlashtirdi.

Qurilishda buyurtmachi (egasi) ning xohish-istagiga yo'naltirilgan loyiha boshqaruvi usullari rivojlandi. Amaliyotga konfiguratsiyalarni (o'zgarishlarni) boshqarish usullari kirib keldi. Sifatni boshqarish rivojlandi, bu holat innovatsion loyihalarni yaxshiroq boshqarishga imkon berdi. Loyiha komandasida hamkorlik va ishni to'g'ri yo'lga qo'yishning ahamiyati va roli katta ekanligi tan olindi. Tahlikani boshqarish loyiha boshqaruvi sohasida o'rganish predmeti sifatida ajratildi. 1987 yili AQShda RMI institutining xodimlari tomonidan jamoa ishi sifatida «LB bo'yicha bilimlar to'plami» nashr etildi. Unda loyiha boshqaruvining o'rni, roli hamda usullari va vositalarining tarkibi va ularning umumiy boshqaruvga qo'shgan hissasi aniqlandi. Loyihalarni boshqarish kasbiy faoliyatda predmetlararo soha sifatida yakuniy tarzda shakllandi. 90-yillarda loyiha boshqaruvi yangi yo'nalishlarining rivojlanishi davom etdi. 1991yili Germaniya Milliy assotsiatsiyasi tomonidan yirik ilmiy asar-loyiha boshqaruvi bo'yicha darslik va amaliy qo'llanma chop etildi [3].

Unda Germaniyada loyihalarni boshqarish bo'yicha to'plangan ko'p yillik tajribalar umumlashtirilgan edi. Bu davrga kelib loyiha menejerlarini sertifikatlashning milliy va xalqaro dasturlari ishlab chiqildi hamda ishga tushirildi. Butun dunyo kompyuter tarmog'i-Internet asosida loyiha boshqaruvining yangi informatsion texnologiyalarini ishlab chiqish va foydalanish boshlandi. loyiha boshqaruvini rivojlantirish va ommalashtirishda professional tashkilotlarning ham roli juda kattadir. Ular turli mamlakatlardagi mutaxassislarni birlashtiradilar. 1970 yildan rivojlangan mamlakat-larning professionallari oldiniga o'zlarining milliy, keyinchalik xalqaro birlashmalari va tashkilotlarini tuza boshladilar. Jumladan:

-Evropada Loyihalarni boshqarishning Xalqaro birlashmasi (INTERNET), 1995 yildan boshlab IPMA 28 davlat va 10 mingdan ortiq kishini birlashtirgan;

-Shimoliy Amerikada Loyihalarni boshqarish instituti (PMI) -30ming kishidan ortiq;

-Avstraliyada Avstraliya loyihalarni boshqarish instituti (AIPM);

- Osiyoda Yaponiya injiniringni rivojlantirish birlashmasi (ENAA) va boshqalar [5]. Bu tashkilotlar vaqt o'tishi bilan axborotlar, fikrlar almashish, loyiha boshqaruvi bo'yicha milliy va xalqaro forumlarda o'zaro qatnashish, maxsus nashrlarda maqolalar almashinish va boshqalar uchun mustahkam aloqalar o'rnatdilar.

Bularning barchasi loyiha boshqaruvining yanada rivojlanishida muhim omil bo'ldi. Umuman, O'zbekistonda ham loyihalarni boshqarish usullarining rivojlanishi birmuncha qoloqlik bilan bo'lsa-da, dunyodagi loyiha boshqaruvi rivojlanishining umumiy o'zanidan bordi. Bunday qoloqlikning asosiy sabablari-bu kompyuterlashtirish va axborot texnologiyalaridagi qoloqlik, shuningdek, loyiha boshqaruvini amaliy qo'llash ko'lamlari bo'lgan. Loyihalarni boshqarish loyihaning mohiyatiga ko'ra amal qilinishi maqsadga muvofiq sanaladi. Bunda loyihaning quyidagi alohida belgilariga e'tiborni qaratish muhimdir:

Iqtisodiyot transformatsiyasi va xalqaro integratsiyalashuvi, iqtisodiyotda tarkibiy va tuzilmaviy o'zgarishlar tobora kuchayib borgan sari yangi xo'jalik sub'ektlarining paydo bo'lishi, ularning va mavjudlarining kuchli raqobat va turli omillari ta'siri yuqori bo'lgan sharoitda yashab qolishi va rivojlanishi tobora murakkablashib boraveradi. Bu holat investitsiya loyihalarini boshqarishga nisbatan bo'lgan talab va mas'uliyatni ham yanada oshirishga olib keladi, o'z navbatida, yangidan-yangi usullarning paydo bo'lishiga ham sabab bo'ladi.

Bizning fikrimizcha, aynan shunday ta'lim loyihalari turli ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro aloqaning tarmoq shakllariga asoslangan rivojlanish va o'sish uchun salohiyatga ega, chunki ular xalqaro ta'lim makonini shakllantirish jarayoniga bevosita ta'sir qiladi, global ta'lim darajasini rivojlantiradi.

Adabiyotlar:

1. Zarev V. A. Loyihani boshqarish: Darslik. - Moskva: DIA, 2014.
2. Azimovich, A. U., & Shavkatovich, S. R. (2021). Improving Money Supply Regulation in the Digital Economy. *European Scholar Journal*, 2(10), 44-51.
3. Tursunova N., & Bozorova M.X. (2024). Loyiha tuzish va uni boshqarish (loyiha boshqaruvida qo'llanadigan metodologiya). *Экономика и социум*, (9 (124)), 369-373.
4. Polkovnikov A.V., Dubovik M.F. *Upravlenie proektami (polniy kurs MVA)*. M.: Eksmo, 2021.
5. Shavkatovich, S. R. (2023). Problems in the practice of digital asset circulation in commercial banks of Uzbekistan. *World Economics and Finance Bulletin*, 18, 39-47.